

Tekst: Annabella Meddens-van Borselen / beeld: Simonis & Buunk Kunsthandel en Noord-Hollands Archief

Hermanus Koekkoek (1815-1882), een succesvolle kunstschilder voor de Amsterdamse rechter

Bij de strafzaken in het archief van de rechtbank Amsterdam, die bewaard worden in het Noord-Hollands Archief, is onlangs een veroordeling gevonden van de bekende kunstschilder H. Koekkoek sr. Waarom werd hij door de rechtbank veroordeeld? Het antwoord op deze vraag leidt ook tot interessante feiten over zijn leven en succes als schilder.

Familie van kunstschilders

Hermanus Koekkoek werd geboren in 1815 in Middelburg als zoon van de zeeschilder Johannes Hermanus Koekkoek (1778-1851).¹ Hij was de jongste uit een gezin van vier kinderen, die allen behoren tot de beroemde kunstschildersfamilie Koekkoek. De meest bekende uit de Koekkoek dynastie is Bernard Cornelis Koekkoek (1803-1862), oudste broer van Hermanus, die in het Duitse Kleef een prachtig huis (stadspaleis) en atelier liet bouwen. Dit huis, het B.C-Koekkoek-

Haus, is sinds 1960 een museum, gewijd aan de werken van hem en zijn familie. Terwijl Bernardus zich specialiseerde in het schilderen van landschappen, specialiseerde Hermanus Koekkoek zich in zee- en riviergezichten.² De laatste verhuisde toen hij elf jaar was met zijn ouders in 1826 naar het pittoreske havenplaatsje Durgerdam aan het IJsselmeer. Een paar jaar later vertrok de familie naar het nabijgelegen Amsterdam.

Gezinsleven

In Amsterdam ontmoette Hermanus zijn echtgenote Johanna Maria de Zoet (de Soet), waarmee hij in juli 1837 trouwde. Bij zijn huwelijk erkende en wettigde hij zijn zoontje Hermanus, die in december 1836 geboren was als Hermanus de Zoet.³ In de periode 1836-1856 kregen Hermanus en zijn vrouw zeven zonen en vier dochters. Drie van de jongens overleden op jonge leeftijd. De overgebleven vier traden allen in de voetsporen van hun vader en werden door hem opgeleid tot kunstschilder. Dit waren Willem Koekkoek (1839-1895), schilder van vooral stadsgezichten,

Johannes [Jan] Hermanus Barend (1840-1912), marineschilder, Barend Hendrik Koekkoek (1849-voor 1909), landschapschilder.

De oudste zoon van Hermanus, Hermanus junior (1836-1909) schilderde net als zijn vader zeegezichten. Junior begon in Engeland een Fine Art Gallery aan het Piccadilly in Londen, omdat de schilderijen van de Engelse kust en havens van hem en zijn vader daar zo goed verkochten.

Uit de geboorteakten van de kinderen blijkt dat Hermanus sr. en zijn gezin talloze malen verhuisde binnen Amsterdam. In 1843 vertrokken zij naar de Overtoom

Boven: H. Koekkoek, Riviergezicht met hooischip, olie op paneel 32 x 44 cm, gesigneerd. Collectie Simonis & Buunk, Ede

Linksboven: portret van Hermanus Koekkoek uit het boek van J. Immerzeel, 1842.

Links: geboorteakte Hermanus Koekkoek, geboren Middelburg 1815.

in Nieuwer-Amstel (sinds 1896 gemeente Amsterdam). In 1847-1848 woonde het gezin in Hilversum, om daarna weer in Amsterdam en Nieuwer-Amstel te wonen.

H. Koekkoek, *Schepen op woelige zee, olie op doek 33 x 48 cm, gesigneerd en geda-teerd '62, Collectie Simonis & Buunk, Ede*

Huwelijkscrisis

Tijdens hun verblijf in Hilversum rezen er huwelijkse problemen tussen Hermanus Koekkoek en zijn vrouw. Het echtpaar maakte op een nacht in oktober 1847 vreselijk ruzie, waarbij de schilder zo kwaad werd, dat hij zijn vrouw heeft geslagen. De vrouw was dusdanig toetgetakeld dat de plaatselijke dokter, Johannes Frederik van Hengel, erbij werd gehaald. Samen met Klaasje van Ingen, het 19-ja-

rige dienstmeisje van de familie Koekkoek, legde de arts voor de kantonrechter van Naarden een verklaring af.^{iv}

De burgemeester van Hilversum maakte van dit gebeuren een proces-verbaal op en diende een

Ondanks dit in-cident heeft mevrouw Koekkoek geen echtschei-ding aangevraagd

aanklacht in. Wat was er precies gebeurd? Uit het vonnis van de rechtbank blijkt dat de echtgenote zulke onaangename opmerkingen en verwijten naar haar man had gemaakt, dat hij buiten zinnen van woede was geraakt. Helaas staat niet in het vonnis vermeld wát de vrouw precies gezegd had. Voor dit wangedrag kon de rechter een gevangenisstraf geven van maximaal twee jaar, plus een boete van maximaal honderd gulden. De rechter merkte echter op dat 'de onaangename bejegeningen' van mevrouw Koekkoek als verzachtende omstandigheid werden aangemerkt. In de aanklacht werd niet meegenomen dat zij ruim vijf

H. Koekkoek, *Het binnenhalen van de netten bij stormachtig weer, olie op doek 67 x 101 cm, gesigneerd. Collectie Simonis & Buunk, Ede*

Links: vonnis rechtbank Amsterdam, jaar 1847, eerste bladzijde.

kunstschilders uit zijn tijd. In 1862 vroeg hij bijvoorbeeld voor een schilderij getiteld: 'Een stil water met onderscheidene vaartuigen,' fl 1300,- . De bekende Haagse schilder J. Bosboom rekende in dat jaar fl 200,- voor een schilderij, mevrouw Ronner-Knip te Brussel voor haar schilderijen met katten fl 650,- en fl 350,- en W.C. Nakken fl 300,- voor een werk. In 1874

maanden in verwachting was van hun zevende kind. De rechter gaf de kunstschilder geen gevangenisstraf, maar een fikse boete van vijftig gulden. In die tijd een groot geldbedrag.^v Ondanks dit incident heeft mevrouw Koekkoek geen echtscheiding aangevraagd en bleven zij bij elkaar wonen.

Inkomen

Kon de schilder deze hoge boete wel betalen? Wat was zijn inkomen ongeveer? Uit brieven aan de Commissie voor de Tentoonstelling van Kunstwerken van Levende Meesters kan worden afgeleid, dat H. Koekkoek veel meer geld kreeg voor een schilderij dan andere

H. Koekkoek, *Langs de rivier op een zomerse dag*, olie op doek 37 x 58 cm, gesigineerd. Collectie Simonis & Buunk, Ede

vroeg H. Koekkoek voor een doek fl 3000,-. Terwijl andere schilders zoals J.H. Weissenbruch en Ch. Leickert hun stadsgezichten en landschappen voor fl 500,- en fl 600,- aan de man brachten. Uit deze prijsverschillen blijkt de grote populariteit van Hermanus Koekkoek.^{vi} In 1873 verhuisde hij met zijn gezin naar Amsterdam; uit de kiezerslijsten voor de verkiezing van gemeenteraadsleden van Amsterdam blijkt dat hij voldoende geld verdiende om als stemgerech-

tigde te worden ingeschreven.^{vii}

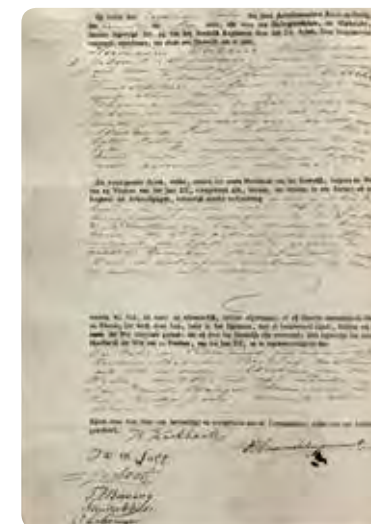
Waardering, kritiek en jaloezie

Johannes Immerzeel beschreef in zijn standaardwerk over Nederlandse en Vlaamse kunstenaars uit 1843 de linkshandige H. Koekkoek als een verdienstelijk zeeschilder. Hij meende dat Koekkoek wars was van alle navolging en ijverige studies maakte naar de natuur. Hij prees de uitvoerigheid, zuivere kleur en de mooie en afwisselende composities. Hij schreef dat de meeste schilderijen van Koekkoek in Engeland verkocht werden.^{ix} In 1875 ontving Hermanus Koekkoek, die sinds 1873 aan de Amsteldijk in Amsterdam een huis

en atelier huurde, de grote gouden koninklijke medaille, ter beschikking gesteld door Koning Willem III. Vierentwintig vooraanstaande Haagse schilders schreven daarop een boze brief aan de koning, die zij publiceerden in de *Kunstkronijk*. Ze waren het met deze toekenning niet eens en deelden mee dat zij niet meer wilden meedingen naar die onderscheidingen. De brief werd ondertekend door onder meer J. Bosboom, J. Maris, J. Israëls, H.W. Mesdag, A. Mauve en J.H. Weissenbruch. Een ander blijk van kritiek op Koekkoek spreekt uit een bespreking van een tentoonstelling van zijn schilderijen in het Algemeen

Rechts: huwelijksakte van Hermanus Koekkoek te Amsterdam 1837.

Onder: brief van H. Koekkoek (stadsarchief Amsterdam, toegang 64, inv 67) aan de commissie der stedelijke tentoonstellingen te Amsterdam, 1874.

Handelsblad van 22 november 1876. De recensent geeft kritiek op twee doeken van Koekkoek, getiteld 'Strandgezicht bij onstuimig weer'. Hij schrijft: *'Bijna alles is hier aan de keurige techniek opgeofferd. Van nabij zijn die gladde golfjes talentvol gepenseeld, maar wanneer men op kleine afstand het geheel overziet, zou niemand voor zulke salongolfjes terugdeinzen en krijgt men geen indruk van een ontzagwekkend alles vernielend element.'*

nov.1883 schreef bij de aankondiging van de veiling: *'Het is bekend dat deze vermaarde zeeschilder even vlug als vlijtig werkte. Toch wekt het verbazing dat nog zulk een groot aantal doeken (83) op het atelier waren, daar het van een algemene bekendheid is, dat Koekkoek ofschoon hij zijn kunst op prijs hield, véél verkocht.'* Uit deze collectie blijkt dat hij behalve zee-, rivier- en strandgezichten ook landschappen en bosgezichten schilderde.

In augustus 1882 vertrok H. Koekkoek met zijn echtgenote en twee dochters Elizabeth (weduwe) en Anna Paulina (ongetrouwd) uit Amsterdam naar Haarlem. Zij gingen even buiten het centrum wonen, aan de Schotersingel 107. ^x Lang heeft de schilder niet van zijn nieuwe huis kunnen genieten. Op 5 november 1882 overleed hij, op 67-jarige leeftijd, aan een beroerte. Koekkoeks nalatenschap bestond uit een geschat bedrag van fl 15.000,-, een behoorlijk bedrag voor die tijd.^x Een jaar na zijn dood werden in Amsterdam zijn nagelaten schilderijen geveild. ^{xi} Het Algemeen Handelsblad van 5

- I. Met dank aan de kunsthandel Simonis & Buunk te Ede.
- II. Guido de Werd, Barend Cornelis Koekkoek (1803-1862) zijn familie, zijn school en het B.C.Koekkoek-Huis in Kleef (2000);
- III. Noord-Hollands Archief Haarlem [NHA], huwelijksregister Amsterdam 1837, reg 3 folio 74v. en huwelijksbijlagen Amsterdam 1837, inv 765 reg 3 folio 74v.
- IV. NHA Rechtbank Amsterdam, toegang 198, inv nr430, rol 664 (proces-verbaal), 1847.
- V. Archief rechtbank Amsterdam, toegang 198, inv.nr. 26 vonnis 664 [1847]; en inv.nr.430, rol nr 664 [proces-verbaal]. Ter vergelijking een Amsterdamse arbeider verdiende ongeveer f 6,- -f 11,- per week; Een Haagse rijtuigmaker verdiende f.330,- per jaar, een metaalarbeider verdiende f 600,- per jaar zie P.R.D. Stokvis, De wording van modern Den Haag (1986).
- VI. Stadsarchief Amsterdam, Archief Commissie voor de Tentoonstelling van Kunstwerken van Levende Meesters, toegang 64, inv.nr. 48, 49 en 65, 67 (ingezonden brieven van kunstenaars/inzenders).
- VII. Stadsarchief Amsterdam Kiezerslijsten gemeente Amsterdam toegang 30272, inv nr 6 en 7. Koekkoek betaalde in 1881 f.65,41 aan belasting op personeel.
- VIII.); J. Immerzeel, Levens en kunstwerken van kunstschilders (1842-1843);
- IX. NHA, bevolkingsregister Haarlem, periode 1860-1890.
- X. [NHA, Toegang 178, Archief Memories van Successie 1882, Haarlem invnr 1660, regnr 5/8870]
- XI. Stadsarchief Amsterdam Toegang 15030, aanvraagnummer 94925, catalogus der schilderijen nagelaten door Hermanus Koekkoek 6 nov.1883.